

Толошна Н.В.

*науковий співробітник наукової
лабораторії соціологічних та
кримінально-правових досліджень
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ВИДИ ТА ФОРМИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. (далі – Конвенція), у світі заборонені всі форми дискримінації [1]. Тож, жодна форма дискримінації як пряма, так і непряма не припустима. Відтак, наприклад, відмова особі в прийомі на роботу на тій підставі, що вона має ознаку інвалідності, є прямою дискримінацією, а відмова особі з інвалідністю у створенні спеціальних умов на робочому місці – непрямою [2, с. 41].

На превеликий жаль, ці форми дискримінації за ознакою інвалідності є доволі поширеними в суспільстві. Пряму форму дискримінацію осіб з інвалідністю досить легко виявити та надати їй правову оцінку. Ідентифікація ж непрямої дискримінації – процес значно складніший, через що даній формі характерна висока латентність.

Наведений вище перелік не є вичерпним та відображає найбільш поширені форми дискримінації. На сьогоднішній день в Україні на законодавчому рівні виокремлюється наступні п'ять форм дискримінації (ст. 5 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»):

- 1) пряма дискримінація;
- 2) непряма дискримінація;
- 3) підбурювання до дискримінації;
- 4) пособництво у дискримінації;
- 5) утиск [3].

Розглянемо детальніше перелічені форми.

У названому вище нормативно-правовому акті зазначається, що пряма дискримінація – ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [3].

Пряма форма дискримінації є очевидною, а відтак менш поширеною. Прикладом прямої форми дискримінації за ознакою інвалідності може слугувати ситуація, за якої роботодавець звільняє працівника через наявність у нього інвалідності.

Щодо непрямой форми дискримінації, то у п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» зазначається, що непряма дискримінація – ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [3].

Вдалим приклад факту непрямой дискримінації за ознакою інвалідності наводять автори посібника «Протидія дискримінації за ознакою інвалідності» Приведемо приклад непрямой дискримінації: «Гр. П. є інвалідом зору. На даний час навчається у дев'ятому класі середньої загальноосвітньої школи з інтегрованим навчанням у м. Н. Демонструвала поглиблені знання з точних предметів, неодноразово була визнана кращою ученицею класу. За результатами навчання та конкурсного відбору на рівні школи була направлена на обласну олімпіаду з математики.

Водночас, на самій олімпіаді виявилось, що учасники не забезпечуються завданнями, виконаними шрифтом Браеля. Також на прохання гр. П. їй було відмовлено в асистуванні, оскільки це не передбачено процедурою проведення обласної олімпіади. Таким чином, усе вищезазначене унеможливило участь гр. П. в олімпіаді. На запит батьків дівчинки організатори олімпіади – обласне управління освіти – відповіли, що кошти на виготовлення завдань шрифтом Браеля не передбачені у бюджеті олімпіади, тож виготовити їх немає змоги» [4, с. 66].

У даній ситуації для осіб з інвалідністю не були створені відповідні умови. Водночас організатори олімпіади не проявили до особи з інвалідністю менш прихильне ставлення або неповагу.

Враховуючи наведені ознаки вбачається, що у цьому випадку наявний факт непрямой форми дискримінації (не враховані фактори, що дозволили б взяти участь у олімпіаді всім конкурсантам).

Підбурювання до дискримінації – це вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками [3].

Прикладом підбурювання до дискримінації за ознакою інвалідності може слугувати ситуація, за якої директор підприємства дає незаконну вказівку (або пораду) керівнику відділу, в якому працює особа з інвалідністю, звільнити останню через наявність у неї відповідної ознаки.

Що стосується останніх двох форм дискримінації за ознакою інвалідності, зауважимо, що під пособництвом у дискримінації розуміється будь-яка свідома допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації, а під утиском - небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб

напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери [3].

Факти утиску можуть виражатися у цькуванні (приниження, образливі слова, жести, дії, ігнорування тощо) особи з ознаками інвалідності, наприклад, у школі або іншому закладі освіти.

Тож, у чинному законодавстві України передбачено п'ять форм дискримінації за ознакою інвалідності. За вчинення дискримінації відносно осіб з інвалідністю (в будь-якій формі) передбачена юридична відповідальність (у тому числі за ст. 161 закону про кримінальну відповідальність «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками»).

Залежно від напрямку діяльності та сфери прояву [5] дискримінація за ознакою інвалідності поділяється на наступні види: дискримінація в сім'ї; дискримінація в політичному житті; дискримінація у соціальній сфері; дискримінація у сфері освіти; дискримінація в економічній сфері (у тому числі у сфері праці); дискримінація у сфері медичного обслуговування тощо [6, с. 150].

Окремо зауважимо, що наведений перелік не є вичерпним та передбачає лише найпоширеніші види дискримінації.

Таким чином, дискримінація за ознакою інвалідності – доволі поширене явище, що перешкоджає процесу ексклюзії осіб з інвалідності, створює бар'єри, що заважають їм реалізувати себе в суспільстві.

На сьогоднішній день законодавець виокремлює п'ять форм дискримінації за ознаками інвалідності: пряма дискримінація, непряма, підбурювання до дискримінації; пособництво у дискримінації; утиск. Для подолання явища дискримінації за ознакою інвалідності важливо, щоб суб'єкти запобігання та протидії злочинності (у тому числі органи та підрозділи Національної поліції України, адже саме цей правоохоронний орган виступає в якості основного суб'єкта попередження та припинення злочинів та кримінальних проступків [7, с. 142]) правильно ідентифікували та розмежовували відповідні форми дискримінації. Крім того, з метою зниження динаміки поширення цих суспільно небезпечних діянь, необхідно активно проводити профілактичну роботу (індивідуальна та загальна профілактика).

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо аналіз причин та умов дискримінації за ознакою інвалідності.

Література

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 03.08.2022 р.).
2. Бабіч-Касьяненко К.В. Відображення міжнародного принципу заборони дискримінації осіб з інвалідністю у законодавстві України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2018. № 4 (9). С. 39-45.
3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012

- № 5207-VI // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 27.06.2022).
4. Протидія дискримінації за ознакою інвалідності : посібник для громадських організацій / за ред. М. Ясеновської ; ХОФ «Громадська Альтернатива». Х., 2011. 80 с.
5. Дискримінація – одна з гострих світових проблем // Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського: офіційний вебсайт. URL: <https://pdpu.edu.ua/struktura/zahalnouniversytetski-viddily-ta-sluzhby/psykholohichna-sluzhba/rekomendatsii-psykholohichnoi-sluzhby/3905-diskriminatsiya-odna-z-gostrikh-svitovikh-problem> (дата звернення: 27.06.2022).
6. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація : навчальний посібник / [В.С. Березняк, А.В. Демичева, Р.А. Каторкін, В.П. Мороз, В.В. Рец, В.М. Руфанова, В.В., Черниш М.О., Шаблистий, С.І. Шевченко, О.С. Юнін; за ред. д.ю.н., доцента, Заслуженого юриста України А.Є. Фоменка]. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2022. 232 с.
7. Шаблистий В.В. Проблеми кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні у сфері протидії злочинам проти власності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 141–149.

Світлана КОРОГОД,
*старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

УМИСНЕ ВБИВСТВО ПОЄДНАНЕ ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ: КРИТИЧНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ «ЗАКОНУ САВЧЕНКО»

Почнемо з того, що Закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26 листопада 2015 року № 838-VIII мав як своїх прихильників, так і критиків. Однак, все ж таки, не звертаючи увагу на різноплановість поглядів, як політичних діячів, так і світил науки, «закон Савченко» залишив слід в українській правовій історії.

Так, прокуратурою Вінницької області здійснюється процесуальне керівництво у резонансному кримінальному провадженні за фактом згвалтування та умисного вбивства двох жінок, оголені тіла яких 16.04.2016 виявлено у м. Ладижин. Наразі процесуальним керівником у провадженні направлено до суду обвинувальний акт за обвинуваченням 25 річного громадянина у вчиненні ним кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 152, п. п. 9, 10, 13 ч. 2 ст. 115 КК України та ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 152, п. п. 9, 10, 13 ч. 2 ст. 115 КК України. Більше того, нагадує прес-служба прокуратури Вінницької області, що вказану особу у березні 2016 року умовно-достроково